

կտուցները իրարու կը զարնէ . անոր համար տաճկերէն լափլափ կամ լէյլէյ ըսուած կ'երեւնայ :

Եւրոպայի հիւսիսային կողմերը խիստ քիչ կը գտնուի առ թուչունս . բայց հոլանտա շատ կայ , անանկ որ բոյներնին տանիքներուն վրայ կը շինեն . հոլանտացիք ալ ամենեւին չեն ուզեր որ մէկը ասոնց փնաս մը տայ , մանաւանդ թէ իրենք իրենց տներուն վրայ բոյներ կը շինեն , որ արագիւններն ալ զարմանալի յիշողութեամբ մը ամէն տարի նոյն բոյնը կը դառնան ու կը բնակին : Տաք երկիրներ , մանաւանդ Սպանիա , Հալէպ ու Պաղ տատ խիստ շատ կան . և Պաղտատու համար կ'ըսեն թէ մէկ տանիքին վրայ ինչուան հարիւրաւոր արագիւլ կը գտնուի :

Հայաստան ալ շատ կը գտնուի արագիւլ , և նոյնպէս սիրելի է . ինչպէս կ'երեւնայ նաև ազգային խաղէ մը որ Սանայ կողմերը շարադրուած է , և ուրիշ անգամ կը դնենք :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թէ ինչպէս պէտք է ողորդ հեգել սորվեցնել :

Ս'եր ազգին դպրոցներուն սովորական ոճովը , երբոր տղայ մը գրերը կը ճանչնայ ու միավանկ և երկավանկ բառերը կապել կամ հեգել կը սորվի , վարպետը անով գոհ չըլլար , հապաքերականին ինչուան ետքի բառերն ալ (որ վեցավանկ են) մէկիկ մէկիկ համար տալով կը սորվեցնէ տղուն : Եւ ալ բաւական չէ . մասնաւոր գրքոյկ ալ կայ ամբողջ վանկ վանկ տպած , այսինքն սաղմոսին առաջին կանոնը , որ հեգելէն կամ հեգարան կ'ըսուի : Եւ յստի աշխատութեան ու ժամանակի կորուստը շատ ցաւալի բան է . և երբոր մարդ կը մտածէ թէ Եւրոպացիք նոյնչափ ժամանակի մէջ որչափ որ մերոնք կ'անցընեն հեգել

սորվելու համար՝ իրենց տղոցը ոչ միայն համարձակ կարգալ կը սորվեցնեն , հապա՛նաւ քերականութեան առաջին մասը , այնպէս կ'երեւնայ թէ անոնք շատ աւելի յարմարութիւն պիտի ունենան սորվելու , քան թէ մեր ազգին տղաքը : Եւ այց անանկ չէ . մանաւանդ թէ մեր ազգին տղոցը ուսման շատ յարմար ըլլալուն օտար ազգերն ալ միշտ վկայեր են ու կը վկայեն : Ուրեմն Եւրոպացուց դիւրաւ կարգալ սորվելուն պատճառը իրենց բռնած ոճին աղէկութիւնն է . իսկ մեր ազգին տղոցը այսպէս դժուարութեամբ սորվիլը մեր ազգին վարժապետներուն ուճէն է :

Ս'ենք ինչպէս որ գիր ճանչցնելու վրայ խօսեցանք , հոս ալ հեգել տալու ոճին վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տանք բարեսէր վարժապետներուն . որպէս զի թէ իրենց աշխատանքը աւելի պտղաւէտ ըլլայ , և թէ տղոց պատուական ժամանակը օգտակար կերպով անցնի :

Թէ որ տղաքը այբուբենի գրերուն պարզ ձայները հնչելով , և ոչ անունները տալով ճանչցեր են զանոնք , հեգելը շատ դիւրին կ'ըլլայ . վասն զի շատ աւելի դիւրին է՝ « Գը ափ հնչել , քան թէ ըսել՝ այբ գի՛մ ափ , ինչպէս որ յայտնի է . վասն զի առջի կերպին մէջ՝ միայն ը գրին հնչմունքը դուրս ձգելով՝ վանկը կը կապուի . իսկ երկրորդ կերպին մէջէն չորս գիր դուրս ձգելու է որ կապուի , այսինքն , Գ Գ Գ Գ : Եւ այսպէս ալ հեգել բառը կապելու համար՝ սովորական դժուար կերպովը պիտի ըսէ , հէ՛ն եւ այբ՝ նո՛ւ քէ՛ հեգել . իսկ գրերը պարզ հնչելով շատ շատ այսպէս պիտի ըսէ , հը եւ նը քը՝ հեգել . և ահա ամենադիւրին բան է տղուն հասկըցընելը՝ թէ աս ը գիրը վանկերուն մէջէն դուրս ձգելու է հեգելու առէն :

Տղայ մը աս ոճով թէ որ շաբաթ մը անցընէ միավանկ բառերը հեգելու , երկավանկ բառերն ալ հեգելու համար մէկ շաբաթէն աւելի չանցը-

ներ . իսկ եռավանկ ու քառավանկ բառերը ինքիրմէ ալ կրնայ կապել ու հեգել :

Շատ մեծ դիւրութիւն կ'ըլլայ տղոց՝ առջի բերան իրենց գիտցած կամ հասկըցած բառերը կապել տալ , որով կը զուարճանան ալ . զոր օրինակ աղ , եղ , օղ , հայ , ծառ , ջուր , խաղալ , ևն :

Իսկ սօրվեցընելու ատեն վարժապետը կրնայ կաւիճով սե տախտակին վրայ վանկ վանկ գրել , ու տղոցը հեգել տալ , ինչպէս որ դիր ճանչցընելու համար ըսինք . առաջ երկու գրով եղած վանկերէն կը սկսի , ետքը կամաց կամաց իրեք չորս գրով վանկերն ալ կրնայ սօրվեցընել : Իսկ ետքերը կրնայ կաւիճով բառ մը գրել , ու պահանջել որ տղաքը առանց մէկիկ մէկիկ բերնով հեգելու , մտքով հեգեն , ու մէկէն հնչեն ձայնով . ասանկով կը սկսին նաև առանց հեգելու կարգալ :

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Սկզբունք երկրագործութեան :

Ժ .

Ինչպէս աշուճ շտապընդ նիւթեր :

Հ . Իսկոյց աշուճը շտապընդները ինչ տեսակ նիւթեր են .

Պ . Իսկոյց անանկ նիւթեր են որ ջրով կը լուծուին , և բոլոր վրայ մեծ ազդեցութիւն ունին . աս նիւթերը ալքալիններու կամ աղերու կարգը կը սեպուին . թէպէտ և բոլոր անմիջական սնունդ չեն տար , բայց անոնց գործարանները կ'ուժովցընեն , որ ծծած հիւթերնին դիւրաւ մարսեն . ոմանք ալ լուծուելով՝ աղբերուն հետ կը խառնուին ու բոլոր երակներուն մէջ կը մտնեն : Թէպէտ և ամէն բոյսերու հարկաւոր չեն աս նիւթերը , բայց քանի մը բոյսեր կան

որ միայն ան հողերուն մէջ կը բուսնին՝ որոնց մէջ աս նիւթերս կը գրտնուին՝ թէ բնական կերպով և թէ դիւրաւաճով կամ ետքէն խառնուելով :

Հ . Իրոնք են աւելի գործածական նիւթերը .

Պ . Երբեք կամ չմարած կիր (որ գլխաւորը կը սեպուի) , գաճ , ալքալինները՝ փոթաս ու սոտա , կամ ան մոխիրները՝ որոնց մէջ ասոնք կը գտնուին . ինչպէս ծովու աղ , բորակ , սոտայի ծծմբուտ , և այլն : Իսկոյց քիմիական ազդեցութիւն կ'ունենան բոլոր վրայ , մանաւանդ երբոր հողուն հետ խառնուած ըլլան :

Հ . Ինչ է կիրը ու ինչ զօրութիւն ունի .

Պ . Իսկայ ալքալեան հող մըն է որ իր քանակին 700 մասին չափ ջրով կը լուծուի : Կիրը կ'ելէ կրային քարերէ , այրելով . գործածելէն առաջ բաց օդու կամ ջրի մէջ ձգելով կը մարեն , որ բարակ փոշի կը դառնայ . իւղային նիւթերու հետ խառնուելով սապոն կ'ըլլայ , և կամաց կամաց լուծուելով կրի ածխուտ կ'ըլլայ : Իսկոյց կարծր մասանցը վրայ , և աղբերուն ու հողերուն մէջ եղած թթուութիւններուն վրայ ալ կ'ազդէ . քանի մը խառնուողներու մէջ ալ ինչուան վեց մասի չափ կը դրուի , փոթասի ու սոտայի ածխուտներուն թթուութիւն հետ ալ կը միանայ :

Հ . Փոթաս ու սոտա ալքալինները , և ան մոխիրներն որ մէջերնին ասնիւթերս կը գտնուին՝ ինչ ուժ ունին :

Պ . Իսկոյց կրի հետ խառնուելով՝ անոր պէս այրող զօրութիւն կ'ունենան , և աւելի դիւրաւ լուծուելով՝ ազդեցութիւննին ալ մեծ է . հողախառն մոխիրներն ալ շատ աղէկ պարարտութիւն են :

Հ . Կաճը ինչ զօրութիւն ունի .

Պ . Երբեք գաճը բնական ելածէն աղէկ է , և ասոր ուժը աւելի ընդեղէններուն վրայ կ'երևնայ : Կաճը կրի ծծմբուտով կամ ամոնիաքի ածխուտով կը քակուի , ու կրի ածխուտ կը